

çocuk ve ilkgençlik kitapları

idealize çocuk figürünün eleştirisi ve yıkılışı: konrad

NECEDET NEYDİM

Eşitlikçi çocuk edebiyatın önemli temsilcilerinden olan Avusturyalı yazar Christine Nöstlinger'in idealize çocuk figürüne eleştirel yaklaşığı önemli çocuk kitaplarından biridir Konrad. Bu kitapla ilk karşılaşmam 90'lı yılların başında olmuştu. Bir çeviri projesi kapsamında Nöstlinger kitapları çevrilmesi düşünülmüş ve ortak bir çalışmayla dört kitap seçilmişti. Konrad, Kim Takar Salatalık Kralını, İlse Evden Kaçtı ve Lollipop. Konrad'ı Sakine Erüz, Lollipop'u ben, diğer iki kitabı Selahattin Dilidüzgün çevirmişti. Koordinatörlüğümüzü Zehra İpşiroğlu yapmış ve projeyi Alman Kültür Merkezi desteklemiş, kitapları Düzlem Yayinevi yayımlamış. Genişletilecek sürdürülecek istenen bir projeydi bu. On yıl sonra bu kitaplardan ikisini yeniden yayımladığını görmek geçmişe küçük bir yolculuk yapmayı gerekli kıldı. Anlaşılan o ki bu proje baştan başlamak üzere. Sevindirici.

Konrad'ı Sakine Erüz çevirmişti demiştik. Bu kez onu yeni çevirmenin diline okuyacağız. Güneşli Kitaplığı'nın yayımladığı Konrad'ı Mine Kazmaoğlu çevirmiş.

Kitaba gelince: Yazar kitabına örnek insan olarak yetiştirilmeye çalışılmış, annesi tarafından böyle yetiştirilme çabalarının ardından, kocası tarafından da örnek eş yapılmaya çalışılan ve toplumun karşı koyuşları, tepkilerine karşın kendi figürünü bağımsızca oluşturmuş bir kadın olan Bayan Bartolotti tiplemesiyle başlıyor.

Bayan Bartolotti yalnız yaşayan bir kadındır. Kocasından ayrılmıştı. Halı dokumada ustadır, bir dokuma sanatçısıdır. Yukarıda da değindiğimiz gibi bağımsız bir karakteri vardır, ancak bu tipleme katı değildir. Ama yine de çocukluğunda alıştığı gibi yapması gerekenleri kendisine bir bütünlük hatırlatmaktan da vazgeçemez. Bu hatırlamaları da banyonun beyaz fayansının üzerine rujuyla yazdığı notlarla yapar. "RİMEL ALMAYI UNUTMA!"

Bayan Bartolotti ne giysileriyle, ne makıyla, ne de yaşam biçimiyle alışılmış bir tiptir. İşte bu alışılmadık durumda bir tip olan Bayan Bartolotti'ye günün birinde bir paket gelir ve paketi içinde kocaman bir konservé kutusu ve bu kutudan da yedi yaşında, bronz tenli, sağlıklı, pembe yanaklı, açık mavi gözülü, beyaz şütüş dişli ve sarı lüleleri olan çiplak bir çocuk çıkar. Çocuğun elinde, içinde vatandaşlık belgeleri ve aşş karnesi bulunan bir zarf vardır. Mektupta çocuğun bir fabrika ürünü olduğu ve en son teknolojiyle, en mükemmel bir şekilde üretildiği yazılır.

"Ürünlerimiz kullanımı ve bakımı son derece kolay olduğundan size hiçbir zorluk çıkarılmayacağı garanti edilebilir. En son teknolojiyle çalıştığımızdan ürünlerimizde özur bulunmaz. Ürünümüz olağan bakımı dışında ilgi ve sevgiye de gereksinim duyacak şekilde oluşturulmuştur. Bu derunum sizden özellikle rica ederiz.

Ürün özelliği "ilgi ve sevgiye gereksinim duyacak şekilde" diye tanımlanan fabrikasyon bir çocuk. Kitığı aileye neşe ve mutluluk getirecek, her türlü isteğe göre hazırlanmış, istenen her şeyi verecek, ama ona gıda ve giysi dışında yalnızca ilgi ve sevgi verelecek. Peki daha başka ne özellikleri bir konservé çocuk Konrad'ın?

Anne ve babaların, çocuklarını uslu durduklarında öperek ödüllendireceğini; hiçbir şeyi kırmaması, hiçbir şeyi zarar vermemesi gerektiğini; anne babasının hoşuna giden şeyin onun da hoşuna gimesi gerektiğini; erkek çocukları sadece yüzlerini yıkarken ve dişlerini fırçalarken aynaya bakacağını, bunun dışında aynaya bakanlarını kendini beğenmiş olduğunu; annesine ev işlerini yardım edeceğini; buluşların yıkayabileceğini, etrafı süpürebileceğini, çöp kutusunu boşaltabileceğini ve bunun bir görev olduğunu; uyuy oymarken evi dağıtması ve annesini rahatsız etmemesi gerektiğini; erkek çocukların bekleme oynamadığını; çoğu annelerin çalıştığını, bazı çocukların anneanne

yanında, bazılarının tam gün okulda olduğunu, bazılarının da anahtarları yanlarında dolaşan anahtar çocuk olduklarını; kötü ya da ayıp bir şey duydüğunda utanıp kızarması gerektiğini; ömlerine konan her şeyi yemesi gerektiğini; yemeden önce seker yememesi gerektiğini; üstün bir çocuk olmasayla, görev duygusunun ne olduğunu çok ama çok iyi biliyordu.

Böyle bir çocuğun anneliğini üstlenecek olan Bayan Bartolotti modaya uygun, ama tek tip giyinen insanların sıkıcı, tekdüze, hayal gücü olmayan, aynı şeyleri giymek isteyen, yenilikten çekinen kişiler olduğunu düşünür.

İnsanlar düşünmekten ve yaratıcı olmaktan kaçınılmaktadırlar. Başkalarının onun yerine düşüncesini işlerine gelmektedir. Bunun en belirgin yansıması moda da olmaktadır. Moda başkalarının benim yerime düşünüp, benim dış görünüşümü belirlemesi değil midir?

Nöstlinger, bu kitabıyla idealize çocuk kavramına ve idealize çocuk tipi yaratılmasına karşı çıkmaktadır. Çağdaş bakış açısında idealize figür çocuğun kendi kimliğini bulması yerine, var olan prototiplere benzeyip kişiliksizleşme anlamına gelmektedir. Oysa çocuk kendi kişiliğini çizmekte özgür olmalı ve kimliğini yaratmayı becerebilmelidir. Dıştan gelen müdahaleler çocukta kimlik yitimine neden olmakta ve çocuğun yaratıcılığı ortadan kaldırılmaktadır.

Bayan Bartolotti yetic şarkıları da bilmez. Onun yerine söylediği şarkı hiç de bir çocuk şarkısı değildir.

*"Orda bir tepenin üstünde oturur bekişi baba
Sallar poposunu bekişi baba
Hiyar doğur bekişi baba
Yapar hiyar salatası bekişi baba"*

Çocuğun belli bir saatte yatağa gitme kuralları

"Yorulunca gidersin" diye karşılık verir.

Eczacı Bay Egon, var olan düzenin prototip biçimi sembolü gibidir. Giysisiyle, yaşam ve davranış biçimiyle idealize bir figürdür. Yalnızca kendisi idealize olmakla kalmayıp, Bayan Bartolotti'ye de idealize olmanın kurallarını sayar: "Senin tümüyle değişmen gerekli. Daha düzenli olacaksın, doğru dürüst davranacaksın, annelerin nasıl davranması gerekiyorsa öyle davranacaksın, daha terbiyeli olacaksın. Daha ağırbaşlı olman gerekli, öyle tuhaf giyinmeyi de bırakmalısın!

Bundan böyle evinin hep derli toplu olması gerekli, düzenli yemek pişirmen ve söylediğlerine dikkat etmen gerekli. Yedi yaşındaki erkek çocukların duyması gereken türden yararlı ve iyi şeyler söylemen gerekli."

Kime ters gelir ki bu çizilen tip. Oysa Bayan Bartolotti hayat algıladığı ve yorumladığı biçimde yaşamak istemektedir. Hayatı asla doğru düşünür, görgülü, ağırbaşlı, düzenli, terbiyeli, gelenekçi, ev kadını sözcükleriyle yorumlamaz. Bu sözcükleri sevmez.

Komşu kadın Bayan Rusika insanları dışı dönem yapmak görüşleriyle, kendi içlerindeki gerçeğin çelişisini vurgulayan önemli bir örnektir.

Bayan Bartolotti'nin yedi yaşında bir oğlu olduğunu öğrendiklerinde doğmuş gibi davranırlar. Ama meraklarını kibarlıkla Bayan Bartolotti'ye belli etmemişler, ancak kapıyı kapatmaz dedikodusu hemen başlanmışlardır.

Bayan Bartolotti'nin terbiyesi hentuz bir yetişkin düzeyine erişmiş gibi yaşındadır ki Kütti ise doğal merakını gidermek için hemen soruvermiştir.

"Sizin bir oğlunuz mu var Bayan Bartolotti?"

Kitti, daha önce Küçük Prenses ve Küçük Lord'da gördüğümüz gibi, ne idealize bir çocuk, ne de idealize bir kız figürü çizer. Yedi yaşındadır ve yedi yaşın getirdiği özellikleri taşır. Meraklıdır, yaramazdır, oyuna düşkündür. Arkadaş ilişkilerinde, kimlik arayışında olabildiğince kendini ortaya koyar. Çiz olarak pırsık r, edilgen değildir. Dayak yiyen uslu çocuk Konrad'ı o korur.

Konrad, eğitim sistemi içinde de idealize bir figür çizer. çalışkandır, yazısı düzgündür, okuması pırsık pırsıktır. Matematik sorularını en kısa

zamanda çözer. Öyle zeki ve bilgilidir ki, okula bile üçüncü sınıftan başlar. Sınıfta uslu çocuk. Öğretmenin sözünden hiç çıkmaz. Yaramazlık yapan arkadaşlarını öğretmene söyler, onların yakınlığını yitirme pahasına. Hiç küfür bilmez, yüzü kızarmır. Sınıfta arkadaşlarına kopye vermez yardım etmez. Beden eğitiminde bile en başarılı odur. Ama bu ideal çocuk toplum içinde kendini koruma becerisinden yoksundur. Daha sosyal olan Kütti korur onu. Konrad da bunun çelişisini yaşar.

Yazarmın diğer çıkarları hep Bayan Bartolotti karakteriyle çok karışmıştır. Örnek insan tipi kişiliksizlik olarak gösterilir. Başkalarının yaptığını yapmak ve onlara göre davranmak kişiliksizliklerdir. Ve kişiliksiz insan kendini sevmeye. Yazar bu örnek insan tipini yıkmaya çalışır. Bu konuda en önemli aracı bir kızdır. Masallardan başlayarak, Ortaçağ ve Aydınlanma döneminde de hep edilgen olarak sunulan kız figürü burada

da etkin bir konuma geçer. Kadına kimlik ve sorumluluk verilir. Hem de erkeğin karşısında. Bu güne dek sunulan idealize erkek figürünün de edilgen olduğunu belirlemiş ve ona kimlik ve etkinlik kazandırmak için bir kız ortaya çıkarmıştır. Burada en önemli dayanağı sevgidir. Konrad, Kütti'yi sevmektedir.

Artık örnek insan tipinin yıkılma süreci başlayabilir. Fabrikadan gelen mektup başlar bu süreci. Fabrika yanlışlığı yapıldığını söylemekte ve çocuğu geri istemektedir. Ama sevmeyi öğrenmiş olan Konrad gitmek istemez, değerleri de onu bırakmaz. Asıl önemli Konrad'ı nasıl yarandı tutacaklardır. Çözüm yine Bayan Bartolotti'den (yani yazardan) gelir. Bunun yolu Konrad'ın prototip özelliklerinden kurtulmasıdır. Burada yazar yine Kütti'yi devreye sokar. Onun, o özelliklerini değiştirecek olan Kütti'dir, çünkü onlar birbirlerini daha iyi anlarlar. Ve Konrad bütün idealize özelliklerinden kurtulur. Kültüremizi öğrenir, ortalığı batırır, küstahlaşır, ayıp şarkılar söyler. Ve fabrikadan ürünlerini almaya gelen üniformalı adamlar Konrad'ın kendi ürünleri olamayacağını söylerler. ürünü ismarlayan çift ise şöyle der: "Böyle bir çocuk korkunç bir şey!"

"Biz en iyisi bir köpek alalım!"

Ve Konrad kurtulmuştur. Acaba gerçekten kurtulmuş mudur? Bunun Konrad'ın şu sorundan anlayabiliriz.

"Simdi her böyle mi olmam gerekli?"

İşte bu soruya verilen yanıtla idealize figürden vazgeçmenin ne denli güç olduğunu gösterir.

"Allah göstermesin!" diye haykıran Bayan Bartolotti'yd.

Bay Egon, Konrad'ı ideal üretim şekliyle istemektedir.

"Eskisi gibi mi olmam gerekli?" diye sordu Konrad."

Bu kez de "Allah göstermesin!" diye haykıran Bayan Bartolotti'yd.

Bayan Bartolotti, yani yazar da örnek nitelikle olmayan bir karaktere yanlıdır. Ama sonuçta çözüm çocuklara bırakmayı yeğler. Kendi kişiliğini çocuğun kendisi belirlemelidir.

Kitti kolunu Konrad'ın omzuna koydu, "Ah Konrad sen hiç kaygılanma" dedi, "Biz bunun da üstesinden gelizir." Nöstlinger, bu kitabıyla idealize çocuk kavramına ve idealize çocuk tipi yaratılmasına karşı çıkmaktadır. Çağdaş bakış açısında idealize figür çocuğun kendi kimliğini bulması yerine, var olan prototiplere benzeyip kişiliksizleşme anlamına gelmektedir. Oysa çocuk kendi kişiliğini çizmekte özgür olmalı ve kimliğini yaratmayı becerebilmelidir. Dıştan gelen müdahaleler çocukta kimlik yitimine neden olmakta ve çocuğun yaratıcılığı ortadan kaldırılmaktadır.

Kadın erkek eşitliğine değinen ve prototip aile ve anne-baba yapısına da eleştiri getiren Nöstlinger böyle bir yapının ne denli dayanaksız ve dayanıksız olduğunu da vurgulamaktadır.

konrad / christine nöstlinger / çeviren: mine kazmaoğlu / güneşli kitaplığı / 2003